

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

DOI 10.31558/2519-2949.2021.3.11

УДК 323:316.422

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2988-620X>

Мацшица І. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПУБЛІЧНА РЕЛІГІЯ ЯК БОРОТЬБА ЗА ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР

Формування політичної ідентичності нації, де релігійна складова стає певним маркером, за яким відбувається розмежування або об'єднання суспільства, багато в чому пов'язано з публічним простором. Не зважаючи на те, що політика та релігія мають власні публічні поля, у більшості європейських країн Сходу відбувається боротьба за вплив та розширення власного публічного поля між політикою та релігією. З метою залучення громадян у дискурс політичного та релігійного, політична та церковна еліти ментально змушують суб'єкта балансувати на кордоні політичного та релігійного й перетворюють його на учасника власних політичних процесів.

Втрата територій, військові події на Сході країни та президентські вибори 2019 р. створили український дискурс Томосу, який через контекст війни встановив новий маркер української ідентичності. Українське суспільство опинилося на лінії трьох протистоянь:

1) між Українською православною церквою (Московського патріархату) (на сьогодні УПЦ) та офіційною політикою влади часів президента Петра Порошенка – рівень конфлікту «влада-церква»;

2) внутрішній конфлікт між українськими православними конфесіями, коли постало питання створення єдиної православної церкви України (ПЦУ) завдяки отриманню Томосу – рівень конфлікту «церква-церква»;

3) між офіційною політикою Росії, яка підтримує діяльність УПЦ (МП) й визнана військовим агресором України та офіційною зовнішньою політикою української влади (у більшості часів П.Порошенка та у меншості В. Зеленського) – рівень конфлікту «влада-влада».

Дискурс Томосу в Україні спричинив не тільки міжконфесійне та політичне протистояння. Він підняв питання публічної релігії в умовах релігійних протистоянь. Аналіз інформації, що було проведено у 2020 році на основі даних Центру Разумкова, офіційної статистики релігійних організацій в Україні (на 2020 рік), а також судових актів, свідчить про територіальну лінію розлому, яка представлена у цій статті у вигляді карти України. Що підкріплює теорію С. Гантінгтона про глобальну політику, яка вибудовується за культурною лінією розколу.

Ключові слова: Томос, вікарна релігія, публічна релігія, ідентичність, дискурс, релігійні громади.

Вступ. Предметом цього дослідження є феномен публічної релігії, що пов'язано з висунутою гіпотезою боротьби за публічний простір між інститутами, де релігійний інститут отримує певні переваги. У даній статті ми аналізуємо феномен вікарної та публічної релігій, а також дискурс Томосу в українському просторі. Аналіз дискурсу проводився з травня 2020 р. по березень 2021 р (10 місяців). Всього було знайдено завдяки телеграм-боту за ключовим словом «томос» 1413 посилань. Було використано кілька методологічних прийомів. По-перше, було проведено критичний та метанаративний аналіз публічних дискурсів, що допомогло отримати результати прихованих суспільних явищ, які важко встановити іншими науковими підходами. По-друге, кількісний метод дозволив репрезентувати картографію, що може сприйматися як візуальна павутина включення у наративи дискурсу Томосу українського суспільства. Це може бути свідченням того, що завдяки традиціям групова/національна культура через релігійний контекст може формуватися смисловою мережею.

Аналіз проблематики публічної релігії хочеться почати з репрезентації статистичних даних. Ми проаналізували кількість релігійних організацій в Україні та поєднали їх між двома роками: 2014 рік та 2019 рік. Вибір цих років не випадковий, оскільки було важливим встановити динаміку релігійних організацій після Революції Гідності в Україні.

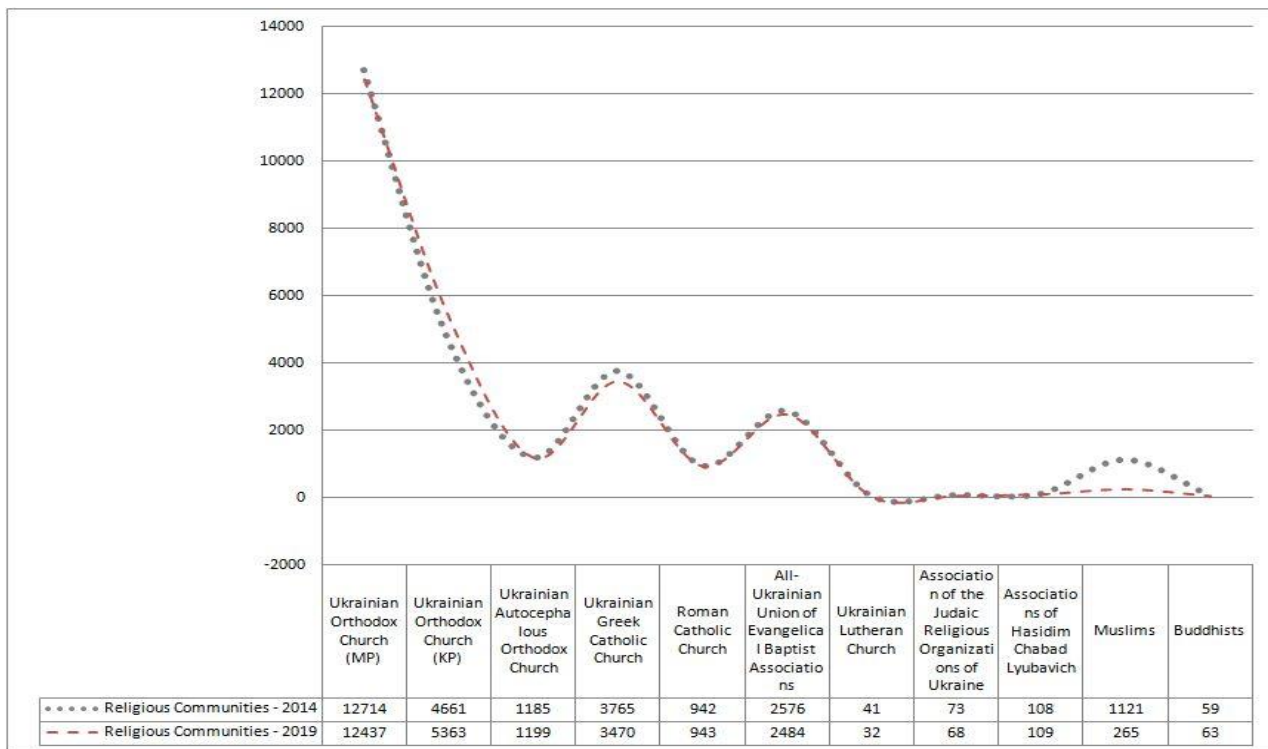

Рис 1. Порівняльний графік кількості релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2014 р. та 1 січня 2019 р.
(складено за інформацією релігійно-інформаційної служби України)

З наведеного графіку можна побачити, що на 2019 р. відбулося зниження кількості релігійних конфесій греко-католиків, протестантів та мусульман, в той час, як в середині православних сталися суттєві зміни. Українська православна церква (яка на той час мала додаток у назві «МП») втратила 277 релігійних громад, а Українська православна церква збільшила свої громади на 703 одиниці. Безумовно такі зміни є наслідком внутрішньої політики країни, де довіра до церкви російського патріархату була підірвана у зв'язку з військовою агресією Росії на територію України. Але навіть незважаючи на те, що Верховна Рада VIII скликання у 2018 р.ухвалила Закон № 2662-VIII про зміну назви релігійних організацій, керівний центр яких розташований в країні-агресорі, УПЦ (МП) продовжує в Україні виконувати свої функції, але вже без додатка «МП». Сьогодні, не зважаючи на те, що Україна є світською країною, відбувається битва у публічному полі за армію релігійних прихильників. Релігійна політика сьогодні використовує інструменти публічної політики для просування та захисту власних інтересів. Розглядаючи релігію як поведінковий механізм, варто встановити спільні характеристики, що об'єднують релігійні та політичні важелі впливу на поведінку (щоб віднайти й загальні точки перетину). Антрополог Ентоні Сміт у роботі «Національна ідентичність» розкриває критерії релігійного, за якими формується релігійна ідентичність. Порівнюючи висновки вченого щодо релігійної ідентичності з політичним явищем, можна вказати на певні вихідні точки, що впливають на характеристику релігійної політики, за допомогою якої підвищується довіра:

1) *Релігійне* як і політичне прагне звертатися до спільноти, а не до конкретного суб'єкту. «Маздакізм V ст. н. е. в сасанідській Персії безперечно був рухом за соціальну справедливість, призначеним для нижчих верств, проте загалом промовляв до всіх. Так само й англіканство в Англії XVIII ст. призначалося переважно для вищої й середньої верств, хоч у принципі було відкрите кожному англійцеві», – пише Ентоні Сміт [5].

2) *Комунікація* як інструмент не тільки зв'язку з прихильниками, а з суспільством в цілому заради розширення авторитету.

3) *Авторитет* до спільної історії, до історичної пам'яті, ритуалів, а також міфологічність та героїка, що посилює авторитет влади як захисника національних традицій та правонаступницю історичної спадщини.

4) *Інститути* через які посилюється роль державотворення, що виправдовує зміни, реформи, насилля, а також латеральні дії де через нетрадиційні методи за допомогою символічної мови просуваються певні смисли заради нового осмислення.

5) *Війна* як форма випробування для релігійного інституту, коли немає можливостей приховувати власний вектор релігійної політики та стосунки з владою (як внутрішньою, так і з представниками влади інших країн). Все це може бути реперними точками для дослідження релігійної політики у публічному полі, але ослаблення релігії у публічній сфері, втрата контролю релігійних лідерів над духовними інститутами, де сакралізація священого, вказує на те, що публічна політика релігійних інститутів сьогодні недосконала, змушує звернути увагу на феномен вікарної релігії.

Концепція вікарної релігії

Криза релігійності, а разом з цим, і довіри до церкви як до інституту, свідчить про навісність певного переформатування ролі та місця релігійних інститутів у сучасному суспільстві. Сьогодні актуальними є концепції «невидимої релігії», «прихованої релігії», «дифузної релігії», «публічної релігії», «вікарної релігії» та інше. Якщо «невидима релігія» пов'язана з обов'язковою присутністю релігійних традицій у повсякденному житті, то «прихована релігія» стосується більше причин мотивації, що базується на релігійній потребі індивіда. І якщо «невидима релігія» може вказувати на неусвідомлений факт включення релігійності у соціальний світський простір, то «прихована релігія», навпаки, може бути усвідомленою політикою самих інституційних форм діяльності.

«Дифузна релігія» багато в чому перетинається з культурними кодами та сучасними ціннісними тенденціями, які можуть і не мати тісних стосунків з релігійними нарративами, проте будуть активізуватися в часи тяжких випробувань для суспільства (приміром, як Covid-19 інтерпретується через святі тексти та пророцтва). Якщо мова йде про релігійну мотивацію, яка перетворюється на активні соціальні рухи у публічному просторі, виникає поняття «публічної релігії», яке принаймні має два значення:

1) захист прав та свобод громадян, де право на віру та свобода віросповідань є цінностями, за які варто боротися. Тут більше мова йде про громадянську релігію;

2) захист права на приватне життя, де віра має особистий приватний характер, а сам релігійний примус розцінюється як порушення права на приватність.

Сучасний дослідник Хосе Казанова пише, що поняття «публічне» знаходиться у трьох вимірах політичного: держава, політичне суспільство та громадянське суспільство [9, с.111]. Він пише, що релігія може мобілізувати свої інституційні ресурси заради політичного розвитку через політичні партії. До того ж вона може допомогти посилити цілісність публічної сфери у громадянському суспільстві через створення певного дискурсу, де церковні інститути будуть учасниками дискурсу (через активне обговорення, дебати та публічну презентацію власної точки зору на питання). Україна у цьому розумінні не є виключенням, оскільки ми пам'ятаємо та спостерігаємо наскільки активно в публічний простір «вриваються» представники релігійних конфесій, коли мова йде про актуальні та суспільно-важливі теми для країни. Враховуючи демократичний принцип інформаційної діяльності в Україні, споживачі інфомедіа можуть бути свідками розвитку публічної релігії в країні, оскільки предствникии різних конфесій утворюють різні публічні поля через певний дискурс. І часто ці публічні поля впливають не на об'єднання та консолідацію, а на розкол суспільства.

Хосе Казанова через публічну релігію вказує на наявність певних точок дотику релігії індивідуалізму та публічної сфери, де роль індивіда стає центричною у космологічному світі. Розподіл релігії на публічну та приватну сфери вказує на те, що політичні, економічні, соціальні випробування призвели до віри індивіда у власні ресурси, а вже потім у релігійні теологічні концепти.

Протиріччя релігійної динаміки сучасності представлено у дослідженні британського соціолога Грейс Деві. Наголошуючи на тому, що методи у соціології мають змінюватися разом і з соціальною реальністю, вона продемонструвала й нове бачення публічності. Щодо міста сучасної релігії у публічному Грейс Деві винайшла три концепції:

- «віра без приналежності»;
- «вікарна релігія»;
- «від обов'язків до споживання».

За думкою вченої, «віра без приналежності» знаходиться там, коли суб'єкт проголошує про власну належність до конкретної конфесії, але не приймає активної участі у діяльності своєї громади (на відміну від «вікарної релігії»). Термін, який вводить Грейс Деві – «замісна релігія», стосується діяльності активної меншості від імені пасивної більшості. І за думкою вченої, цей термін

більш влучний, ніж поняття «віра без приналежності». Звідси, сама релігія може бути за формою, як м'якою, так і твердою. «Така точка [зору] захопила простір між твердими і м'якими змінними, що стосуються релігійних приналежностей: віра зазвичай набирає ширшого виборчого округу, ніж належність», – пише дослідниця [8].

Ідея вікарної релігії як форми колективної пам'яті, пов'язана з тим, що вона передається від одного покоління до іншого. Тому релігійні традиції встановлюють зв'язок між поколіннями. І коли релігійність знижується, сучасне суспільство не може зберігати та передавати традиції. З одного боку, церква, як інститут, а з іншого боку – церковна громада, відповідають за збереження колективної пам'яті через традиції. І ці повноваження їм віддала більшість населення (дихотомія активної меншості та пасивної більшості). Грейс Деві підкреслює, що така форма релігії саме і є замісною. «Поняття релігії, яке здійснює активна меншість, але від імені набагато більшого числа, які (принаймні неявно) не тільки розуміють, але, цілком чітко, схвалюють те, що меншість робить» [8]. Британська дослідниця вказує на шість факторів, які продовжуються сьогодні та адаптуються через релігійність:

1) роль історичних церков у формуванні європейської культури (будівництво церковних будівель, проведення церковних свят, актуалізація традицій);

2) усвідомлення того, що історичним церквам все ще є місце в конкретні моменти життя сучасних європейців [народження, весілля, похорон];

3) помітна зміна церковних округів континенту, які активно приймають участь у громадському житті, стосується більше моделі вибору, а не моделі зобов'язання чи обов'язку;

4) прибуття до Європи груп людей з багатьох різних куточків світу. Зростаюча присутність християн із світового Півдня поряд зі значними іншими віросповіданнями суттєво змінило релігійний профіль Європи. Зокрема уявлення про релігію сьогодні слід вважати приватною справою;

5) різні реакції світських еліт європейських країн на релігійні протести та течії, які часом набувають векторних зсувів у громадському, або у приватному житті. Неочікувані зсуви призводили до агресивної реакції або до розуміння з боку еліт;

6) поступове, але зростаюче усвідомлення того, що закономірності релігійного життя в сучасній Європі слід вважати «винятковим випадком» – вони не є глобальним прототипом. Європейці починають розуміти, що Європа світська не тому, що вона сучасна, а тому, що це європейське.

«Історичні церкви все ще мають місце в конкретні моменти життя сучасних європейців, хоча вони вже не в змозі дисциплінувати переконання та поведінку значної більшості населення» [8]. Тому загальне поняття вікарної релігії полягає у меседжі «вірю без приналежності». Таку приховану форму релігії можна відчутти тільки тоді, коли відбувається криза або еволюція, де звичайні інструменти стабілізації вже не діють і індивіди та інститути починають демонструвати інстинкти релігійності. Зазвичай люди концентруються на кількох проблемах: зовнішньої агресії, корупції, безробітті, захист здоров'я та довкілля тощо і якщо звичайні інструменти не працюють, моральні кодекси можуть опинитися в руках церковних лідерів. Які будуть проводити публічні ритуали від імені інших. Така замісна релігія може встановлювати як заборони (наприклад, не вакцинуватися), так і нові форми поведінки.

Даніель Ервье-Леже, Е. Дюркгейм, М. Хальбвакс теж вказували на те, що релігія є формою колективної пам'яті. І якщо порушується механізм передачі цієї пам'яті, суспільства ризикують самознищитися. Зниження релігійності відбувається не тому, що ми занадто раціональні, а тому, що ми не виконуємо функції зберігання традицій. Як альтернатива – делегування цих повноважень релігійній громаді, яка разом з активізацією традицій у ритуалах не тільки зберігає колективну пам'ять, а отримує більший ліміт довіри й на іншу свою діяльність.

Символічна релігія

Жан Поль Віллем досліджуючи соціологію релігії порівнює Францію та Німеччину як країни, де церковно-державні відносини, маючи свої особливості, ніколи не зникали і значно впливали на формування країн та націй. «Можна краще зрозуміти постійність тісних зв'язків між релігією та політикою, якщо взяти до уваги той факт, що держава є не лише інстанцією, яка має монополію на законне насильство (Макс Вебер), але також є інстанцією, яка вводить у гру виміри уявлення (Корнеліус Касторіадіс) та афектів (Ежен Енрікос), виміри, що виникли історично і перебувають у постійній еволюції» [1, с.27]. Це дозволяє суб'єкту отримувати розуміння колективного «ми» і знаходити власне місце у ньому. Демонстрація хранителів колективної пам'яті через право на проведення ритуалів (і у публічному просторі тому числі), вказує на те, що сьогодні релігійний інститут продовжує виконувати ці функції. І навіть на прикладі запропонованого графіка зміни релігійних громад в Україні (див. рис.1), релігійні організації в Україні продовжують виконувати

суттєву роль. У даній статі ми не розглядаємо феномен теології, віри, а наша увага більше сконцентрована на публічності релігії. Тому аналізуючи релігію індивідуалізму, що включено у публічну сферу, не можна не згадати роботи М. Вебера, Е. Дюркгейма, К. Маркса, які довели, що релігія виконує у суспільстві важливу функцію заради його функціонування. Суб'єкт походить від суспільного, так і релігія (за Марксом) походить від суспільного. Тому у будь-яких історичних змінах суспільства релігійний рух має місце. Не випадково Макс Вебер, досліджуючи ідеальні типи, що є чинниками розвитку суспільства, довів як ідеї через інституціоналізацію цінностей впливають на зміни розвитку.

Конфуціанство, даосизм, кальвінізм, іудаїзм, християнство, католицизм та, навіть, атеїзм, надають картину світу і у відповідності до неї суб'єкт формує поведінку з певним вектором сприйняття цієї картини. Звідси раціональність, за Максом Вебером, полягає саме у знятті від чар (у разчаклуванні), що надає релігія. Тому боротьба між релігійними течами відбувається як боротьба між символами, які правляча еліта намагається або пристосувати, або знищити у межах публічного поля. І головним капіталом у цій боротьбі є не сама символічна форма, а значення, що закладаються у символи. Приховане смислове протистояння відбувається у вигляді відкритої символічної боротьби. У цьому контексті самі символи стають тим символічним капіталом еліти, про який писав П. Бурдьє. І цим капіталом є символічні значення, які мають бути прийнятими, або відірваними від символічної форми. Так боротьба між змістом та формою утворює дискурс публічного поля, у якому релігійна тематика та еліта, яка має доступ до публічного поля, активізує політику символічного.

Девід Юм у своїй роботі «Трактат про людську природу» досліджуючи природу віри писав, що віра як жива ідея, пов'язана з враженнями. «Коли наш розум постійно зайнятий одним і тим самим об'єктом або ж легко й непомітно пробігає низку об'єктів, пов'язаних ставленням, то його стан зберігається набагато довше» [7]. Суб'єкт у релігійному дискурсі пов'язаний з предметами чуттєвих символів та образів, що впливають на уяву та поживлення ідей. Досвід через отримані враження через уяву підкріплює (або заперечує) будь-яку ідею, а з нею і уявний світ. Звідси, суб'єкт стає заручником власних вражень від об'єктивного світу. Тому враження реальні, а не сам об'єктивний світ. У цьому полягає «принцип Юма» – не існує причинно-наслідкових зв'язків, все є результатом звички, що формується через досвід вражень. Тут роль політичної влади на рівні влади символічного відіграє значний вплив, оскільки політичний інжиніринг у більшості своїх механізмів розробляє та втілює враження, що на рівні емоцій формують певне ставлення до того чи іншого питання.

Релігійна лінія розколу

В Україні, як і в Східній Європі – роль церкви у публічних містах є доволі високою у порівнянні з Західною Європою. Разом з передачею повноважень на участь у релігійних ритуалах та збереження колективної пам'яті, сучасна людина передає релігійній громаді значно більше. Оскільки церковний інститут прагне охоплювати (крім головної теми віри) ще теми патріотизму, моралі, національної єдності, то відбувається делегування і цих тем у церковну громаду. А це може вказувати на те, що публічна діяльність формується та здійснюється поведінкою меншості, акції яких більшістю під сумнів не ставляться.

Прикладом може бути тема Томосу, яка утворювала дискурс через три стратегії:

- *політична*: необхідність статусу української церкви як помісної православної церкви. Дипломатичні та православна діяльність (перш за все, УПЦ (КП) та роль Філарета). Об'єднання української православної церкви (УПЦ (КП), УПЦ (МП), УАПЦ) мало б не тільки об'єднати православних, але й стало б символом політичного об'єднання, що в умовах війни на Сході країни та з втратою Криму духовно формувало цілісність країни. До Порошенка, спроби створити єдину православну церкву в Україні, робили майже всі попередні президенти. Але їхня діяльність відбувалася на рівні хаотичності та непослідовності і більше нагадувала політичну стратегію з метою перемоги над опонентами. Тому в Україні після 1991 р. церква окремо від держави функціонує лише умовно;

- *історична*: звернення до подій 1686 року, коли Київська митрополія підпорядковувалась Константинопольському патріархатові і мала статус автокефальної. Але коли частина українських земель була приєднана до Москви, релігійне життя теж потрапило під вплив Московського патріархату. Коли Україна отримала незалежність у 1991 році, тоді у Києво-Печерські лаврі відбувся Собор Української православної церкви, на якому було прийнято звернення до Патріарха московського Алексія II з проханням надати автокефалію. «На той час було романтичне сподівання, що коли Москва хоч і зі скреготом зубів, але погодилася на державну незалежність України, то, може, піде на її церковну окремішність. Не сталося» [6].

• *індивідуалістична*: через дискурс Томосу в Україні мав виробитися новий смисл, що пов'язаний з сильною, єдиною, незалежною країною за всіма вертикалями влади та роботою інститутів. З іншого боку, не можна не згадати людину, яка доклала багато ресурсів та зусиль, щоб напередодні президентських виборів Україна отримала Томос. Власно виборча програма у 2019 р. П. Порошенка будувалася на трьох смислах, які його команда пропонувала для української нації: «Армія. Мова. Віра». Аналізуючи новорічний виступ президента П. Порошенка напередодні нового 2019 року важко назвати виступом політичного діяча. У промові чітко означені кордони православного електорату, а не всієї української нації. Біля Софії Київської президент П. Порошенко звернувся зі словами: «Народилася, нарешті, автокефальна православна церква України, визнана світовим православ'ям. Боротьба за незалежність нашої православної церкви тривала сотні років і успіхом увінчалася лише тепер. І це – справжнє диво. Це – знак Божий, що у нас, українців, точно усе буде добре». Останні слова перед дзвонами нового року були: «Боже, нам єдність подай» [3, хронометраж 01.41–01.43]. Для порівняння, привітання В. Зеленського взагалі не мало релігійного контексту. Єдине, що сказав під час студійного запису цей президент про церкву: «Нам було б важливо, до якої церкви ходять Каденюк та Лобановський?» [4, хронометраж 05.24 – 05.27].

Ідея про помісну церкву України сьогодні українську владу бентежить менше, ніж стосунки між православними громадами. Складний процес створення та розвитку мережі Православної церкви України після отримання Томосу, додається внутрішнім протистоянням Української православної церкви з московським та київським векторами, а також стратегічного нерозуміння влади цього питання. У 2019 р. авторкою статті було проаналізовано області України та змодельовано карту, на яку була нанесена кількість релігійних громад, що перейшли до Православної церкви України внаслідок отримання Томосу.

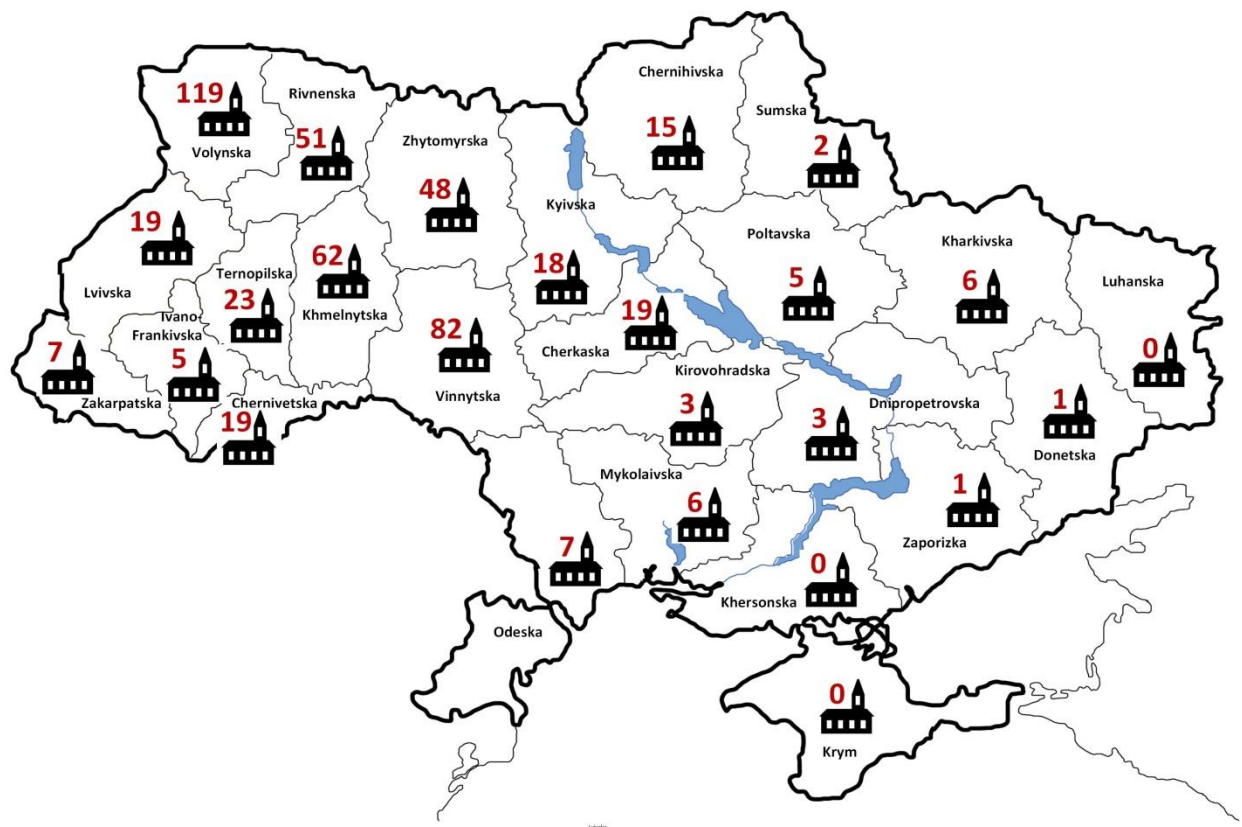

Рис 2. Кількість релігійних громад ПЦУ (станом на 2019 р.)

І хоча ці цифри змінюються і громади зростають, хочеться зупинитися на декільках моментах, що можуть бути висновками цієї статті:

1) Не зважаючи на те, що під час війни релігійність та довіра до церкви підвищуються (як показник стресу), релігія стає політичною. А сама церква використовує публічну релігію заради

просування певних меседжів та демонстрації публічної діяльності. Представники релігійних громад виходять за межі релігії у простір публічного, де через інформаційні телепрограми, бігборди, публічні акції офіційно звертаються до населення. Це вказує на те, що релігія виходить за межі свого простору і розширює сферу свого існування.

2) Разом з цим роль релігійних інститутів суттєво падає, тому що цифрова епоха не стільки просуває ідеологію консьюмеризму (коли речі замінили Бога), а тому що відбулося «делегування» права на віру церковній меншості. Сучасна людина вважає себе віруючою без територіальної приналежності до конфесії, а звідси і її публічна активність делегується Іншому. Отримавши довіру на право здійснювати ритуали від імені більшості, церква отримала і право бути відповідальною за збереження колективної пам'яті у вигляді традицій, правил та норм. Тому у публічному полі знаходяться впізнавані лідери релігійної думки. Вони публічні, тому що більшість не хоче приймати участь у релігійному дискурсі і це може бути маркером сучасної тенденції «замісної релігії», що можна вивчати далі.

3) За даними Центру Разумкова, у 2019 р. серед тих, хто відносить себе до Української православної церкви (Московського патріархату), визначилися 10,8% на Півдні, 15,2% на Сході, в той час, як на Заході всього 8,2%, де в більшості мешкають католики, греко-католики та православні Київського патріархату [2]. Якщо подивитися уважно на карту (див. рис.2), то можна побачити розщеплення релігійної спільноти за культурною лінією розколу по межі Чернігівської, Черкаської та Вінницької областей. Як писав автор цієї концепції С. Гантінгтон: «Релігія розділяє людей ще більш різко, ніж етнічна приналежність. Людина може бути напів-французом і напів-арабом, і навіть громадянином обох цих країн. Куди складніше бути напів-католиком і напів-мусульманином».

Бібліографічний список:

1. Віллем Ж.П. Європа та релігії. Ставки XXI-го століття. Київ: Дух і літера, 2006. 331 с.
2. Держава і церква в Україні – 2019: підсумки року і перспективи розвитку відносин (інформаційні матеріали). URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Religiya.pdf (дата звернення 06.02.2020).
3. Новорічне вітання президента України Петра Порошенка з Новим 2019 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TFPT80MZVNE> (дата звернення 23.01.2020).
4. Новорічне вітання президента України Володимира Зеленського з Новим 2020 р: відео. URL: https://24tv.ua/ru/pozdravlenija_s_novym_godom_2020_prezident_zelenskij_online_transljacija_n1256535 (дата звернення 19.01.2021).
5. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. К.: Основи, 1994. 224 с.
6. Приречені на автокефалію. *Тиждень*. <https://tyzhden.ua/Society/217389> (дата звернення 19.01.2021).
7. Юм Д. Сочинения в двух томах. Том 1. Глава 8. О причинах веры. URL: <https://fil.wikireading.ru/26067> (дата звернення 19.11.2018).
8. Davie G. Vicarious religion: A response. *Journal of Contemporary Religion*. 2010. Т. 25. №. 2. Р. 261-266.
9. Casanova J. What Is a Public religion? *Religion Returns to the Public Square Faith and Policy in America* pp. 2003. Р. 111 – 141.
10. RISU. Релігійно-інформаційна служба України. URL: https://risu.ua/religiyni-organizaciji-v-ukrajini-stanom-na-1-sichnya-2014-r_n68068 (дата звернення 12.07.2020).

References:

1. Villem Zh.P. Jevropa ta religiji. Stavky XXI-go stolittja. Kyjiv: Duh i litera, 2006. 331 s.
2. Derzhava i cerkva v Ukrajinі – 2019: pidsumky roku i perspektyvy rozvytku vidnosyn (informacijnj materialy). URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Religiya.pdf (data zvernennja 06.02.2020).
3. Novorichne vitannja prezydenta Ukrajinu Petra Poroshenka z Novym 2019 r. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TFPT80MZVNE> (data zvernennja 23.01.2020).
4. Novorichne vitannja prezydenta Ukrajinu Volodymyra Zelens'kogo z Novym 2020 r: video. URL: https://24tv.ua/ru/pozdravlenija_s_novym_godom_2020_prezident_zelenskij_online_transljacija_n1256535 (data zvernennja 19.01.2021).
5. Smit Entoni D. Nacional'na identychnist'. K.: Osnovy, 1994. 224 s.
6. Pryrecheni na avtokefaliju. *Tyzhden*. <https://tyzhden.ua/Society/217389> (data zvernennja 19.01.2021).
7. Jum D. Sochynenija v dvuh tomah. Tom 1. Glava 8. O prychnah very. URL: <https://fil.wikireading.ru/26067> (data zvernennja 19.11.2018).
8. Davie G. Vicarious religion: A response. *Journal of Contemporary Religion*. 2010. Т. 25. №. 2. R. 261-266.
9. Casanova J. What Is a Public religion? *Religion Returns to the Public Square Faith and Policy in America* pp. 2003. R. 111 – 141.
10. RISU. Religijno-informacijna sluzhba Ukrajinu. URL: https://risu.ua/religiyni-organizaciji-v-ukrajini-stanom-na-1-sichnya-2014-r_n68068 (data zvernennja 12.07.2020).

Matsyshyna I. V. Public Religion as the Contention for Public Space

The phenomenon of religion in public space is nowadays complemented by symbolic and informational factors that, through certain mechanisms, play a significant role in political processes. This is related to the formation of the political identity of the nation, in which the religious component becomes a certain marker that splits or unites society. Even though politics and religion have their own public fields, there is a struggle for influence and expansion of their public field between politics and religion in most European countries of the East. With the aim to engage citizens in the discourse of political or religious, the political and ecclesiastical elite mentally forces individuals to balance on the verge of the political and religious and turns them into participants of political processes. At least, exactly this takes place in the modern history of Ukraine.

The loss of state territories and military events in the East have given rise to the Ukrainian discourse of Tomos, which, through the context of the war, established a new marker of Ukrainian identity. Perceiving public religion as a field for public dissent, Ukrainian society has found itself in internal and external confrontation:

between the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate (UOC-MP) and the official policy of the power during Petro Poroshenko's presidency – the level of the conflict was "power-church"; internal conflict between Ukrainian Orthodox denominations when, due to the signed Tomos, they united to form a unified Orthodox Church of Ukraine (OCU) – the level of the conflict was "church-church";

between the official policy of Russia, which supports the activities of the UOC-MP and is recognized by official Ukrainian authorities as the military aggressor of Ukraine (mostly during P. Poroshenko's presidency and less during V. Zelensky's presidency) – the level of the conflict is "power-power".

The discourse of Tomos in Ukraine has provoked not only interconfessional and political confrontation. It influenced confidence in the church as a moral institute because, on the one hand, we've had a "church of the aggressor state" (UOC-MP) and an "illegal church" (OCU), and on the other hand, there were "Orthodox" and "schismatics". This has mentally widened the gap between the East and the West of Ukraine. An analysis held based on data from the Razumkov Center, official statistics of religious organizations in Ukraine, as well as judicial acts, testifies that this gap is formed along a territorial line. Therefore, S. Huntington's theory of a global policy developed along the cultural line finds support.

Keywords: *Tomos, vicarious religion, public religion, identity, discourse, religious organizations,*